

Uj tanulmány X 93:1956

Személyes sorokai keresztül
múlatja be 1956 emlékeit.

Cs! OKTÓBER

Az én hónapom. Október 21-én születtem. Az a kislány, akit először csókoltam meg, október 23-án született. Három jó barátom, akikkel dumas-i négyest alkottunk, mindaddig, amíg egyikük, „az én Porthosom” meg nem halt, mind október végén jött a világra. Mindez magánügy, s e dátumok sem fontosak – önmagukban. Mégis különlegessé váltak a szememben, mert a történelem is kiegészítette a listámat. Mindenekelőtt az 50 évvel ezelőtti magyar forradalom, mely családi ünnepem is, mivel Apámat a börtönből kiszabadította.

Apámat, a Magyar Nemzeti Bank korábbi felügyelőjét koholt vádak alapján 1950. október 14-én tartóztatták le, és 1956. november 1-jén szabadult. November elseje nemcsak a *mi* Nagy Októberi Forradalmunk okán része még az októbernek. Mindenszentek napja ez a nap, és október régi magyar neve Mindszent hava volt.¹ Most pedig az '56-os forradalom 50. évfordulója alkalmából megadott nekem, hogy a Magyar Nemzeti Bank októberi emlék-ünnepén, amellyel Járai Zsigmond elnök úr a kommunizmus nemzeti bankos áldozatainak kíván erkölcsi elégtételt szolgáltató, én szólhatok „Apám nevében”.

Megpróbálom összerakni annak az októberi napnak a történetét. Rám derült égből villámcsapásként hatott az egész, hiszen mindössze kilenc éves voltam. Nem is igazán tudtam felfogni, mi történt. Pedig voltak gyerek számára is felfogható előzményei, és rám gyakorolt hatása – külső szemmel, az én mai szememmel nézve – egyáltalán nem elhanyagolható.

A bizonyítványom lapozgatása közben jöttem rá erre. Első elemiben félévkor *jeles*, év végén *kitűnő* volt a bizonyítványom, másodikban *jeles*, *jeles*, harmadikban *jeles*, *jeles*, másodiktól *jó* magaviseletjeggyel. (Ez utóbbit köztudomásúlag a rossz gyerekek kapják.) Negyedikben, amikor már nincs Apám, és nem tudjuk, hogy lesz-e még valaha, félévkor *közepes*, év végén *jó* az eredményem, viszont ekkor hirtelen *példás* a magaviseletem.

Minek tulajdonítsam mindezt? A féléves jegyromlás bizonyosan érzelmi, idegrendszeri reakció az átélt sokkoló eseményre, a kis javulás az év végére talán anyai befolyásra vállalt erőfeszítés eredménye. A *példás* magaviseletjegy azonban kétértelmű. Lehet, hogy tényleg megembereltem magam, de nem zárhatom ki, hogy osztályfőnöki együttérzésnek köszönhetem.

Utóbb sokszor hallom majd, hogy „most már te vagy a férfi a családban, nincs más út, jól kell tanulnod, hogy helytállhass az életben.” És valóban, ettől kezdve nemcsak jó tanuló leszek ismét – Öcsödön, ahová kitelepítették a család maradékát, és ahol jóval kisebbek voltak a követelmények, ez még csak nem is esett nehezemre –, hanem mániákus, és az is maradok életem végéig. Egy ponttól kezdve ugyanis nincs külső mércém (a gimnáziumi osztályomból én vagyok az egyetlen, akit nem vesznek föl az egyetemre), ezért nagyon kell igyekeznem.

Tehát az előzmények.

Az előjelek sorozatban érkeznek a honi külvilágból. A teljesség igénye nélkül sorolok föl néhányat a legnyomasztóbbak közül: Magyar Közösség-per² (1947 januárjában értesül róla a közvélemény); a Svájcban tartózkodó Nagy Ferenc miniszterelnök puccsszerű lemondatása (ugyanezen év május 30-án); a hírhedt kékcédulás választások, amelyen a Magyar Kommunista Párt csalással szerzi meg a legtöbb szavazatot, bár parlamenti részvétele még így is kevesebb, mint 25%-os (augusztus 31-e). 1948. január

9-én kezdik meg a német nemzetiségűek kitelepítését. Június 12-én az MKP lenyeli a Szociáldemokrata Pártot, és fölveszi a Magyar Dolgozók Pártja nevet. Június 16-án 8 gimnázium kivételével államosítják az egyházi iskolákat. Szeptember 6-án megalakul a Párt hírhedt erőszakszervezete, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) a korábbi Politikai Rendészeti, majd Államvédelmi Osztályból (PRO, ÁVO). December 18-án bejelentik a kolhozosítási programot. December 23-án letartóztatják Mindszenty József esztergomi érseket. 1949. június 11-én megalakul az MDP kormánya négy, más pártból való kriptokommunista – vagy ahogy ők mondták „társutas” – miniszterrel.³ Június 1-jén megkezdődik a párton belüli tisztogatás: Rajkot és társait letartóztatják; szeptember 24-én hozzák meg, és a rákövetkező napokban hajtják végre rajtuk a halálos ítéletet. Október 21., 24. a per katonai vádlottjainak az elítélése és kivégzése. Októberben zajlik a romániai Magyar Népi Szövetség tagjainak pere és elítélése, köztük Apám gyerekkori barátjáé, Balogh Edgáré. (A per a magyar kommunisták hatalomból való kiszorítását célozza.) December 28-ával befejeződik a másfél évvel korábban megkezdett államosítás. Minden 10 munkásnál többet foglalkoztató, és külföldi, „tőkés” tulajdonban lévő üzem kárpótlás nélkül (!) állami tulajdonba kerül. (Az egykorú szóhasználatban a „tőkés” azt jelentette, hogy az államosítás a szovjet tulajdont nem érintette.) Ez az utóbbi Apámra nézve talán az eddigi leginkább vészjósló jel. A MNB-ben ő volt az Államközi Osztály (Csoport) vezetője, az összes külföldi tulajdonban lévő cég vezetőjével hivatalból kapcsolatot tartott fenn.

A rossz előjeleket igazából a szovjet megszállással kellett volna kezdenem. A felnőttek előtt nyilvánvaló lehetett (már csak a német megszállás tapasztalatából okulva is), hogy a katonai uralmat hamarosan a polgári élet szovjetizálása követi. Hogy az mivel jár majd, arról is lehetett elképzelésük.

Apám haldokló édesapja is hagy intő jelet. Nagypapa '49 novemberében halt meg. Kivételes koponya volt, emberöltőnyi keserű történelmi tapasztalattal a háta mögött, nincs mit csodálkoznom azon, ha a naponta érkező rossz hírek hatására a jövőt még gyászosabbnak látta. Mégis azt kell mondanom, hogy halálos ágyán sóhajtott utolsó szavai, melyek ugyan az összes jelenlevőhöz szóltak, de csak Apámra vonatkoztak: „Szegény fiam!”, látnokinak bizonyultak.

A rokonok és barátok ismételten figyelmeztetik Apámat a veszélyre, legalábbis utólagos elbeszélések szerint. Szülei és banki felettesei, kollégái: Baranyai Lipót, Kárász Artúr, Quandt Richárd, Bethlen Géza⁴ megpróbálják rábeszélni, hogy velük együtt ő is hagyja el az országot. Hiába. Miután a „reakciós” banki vezetés még '48-ban emigrált a feje fölül, rá kellett ébrednie, hogy ő van a célkeresztben, lévén az ő pozíciója a legkényesebb. Ez kiderül a vallomásából is.

Lehet, hogy Apámnak tényleg nem volt veszélyérzete. Miért is lett volna? '45-ben mind a munkahelyén, mind a lakókeretében igazolták, '47-ben még elő is léptették (felügyelővé), ebbéli minőségében vezette az MNB Államközi Osztályát. A peranyagából is kiderül, hogy munkáját a hivatali előírásoknak megfelelően végezte. Idővel, felismerve, hogy a szabályok betartása miatt támadhatóvá válik (szovjet részről), azok ellenében önként szűkítette a mozgásterét.

Hihette, hogy egyszerű visszaminősítéssel, kirúgással megússza. Így is kezdődik. Először 1949 februárjában leváltják az Államközi Osztály éléről, majd április 1-jén visszaminősítik. Másodszor is megismétlődik a procedúra, ezúttal „véglegesen”, 1950. március 1-jével. A 3. fizetési osztályból lerúgják a 37. bércsoportba. 1950. május 1-jétől az MNB-ben töltött 19 év után nyugdíjazzák, vagyis kirúgják az állásából. Ekkor 44 éves sincs még. (Nem tudom, kezdték-e folyósítani a nyugdíját. Amíg „benn” volt, egy fityinget sem ka-

pott. Tény viszont, hogy szabadulását követően, hosszú hercehurca után elismerik nyugdíjjogosultságát.)

Fekete János, aki ma indignálódottan nyilatkozik az MNB meghurcolt alkalmazottainak erkölcsi jóvátételéről, ebben az évben lesz a Bank tisztviselője. Lehet, hogy épp Apám helyén kezdte?

Amikor Apám bejön hozzánk, a gyerekszobába, és közli, hogy nincs állása, és nem tudja, miből fogunk élni, ugyanúgy néz rám, könnyes, kék szemekkel, mint fél évvel korábban, amikor nagypapa halálát jelentette be. Még kétszer fogom látni ezeket a szemeket.

Ettől kezdve folyamatos megfigyelés alatt tartják, a lakásunkat és őt is. A kihallgatási jegyzőkönyvből kiderül, hogy ez nem kerülte el a figyelmét, és nagymamának meg Maminak beszélt is róla. Ebből én nem vettem észre semmit. Döbbenetes módon az sem tűnt fel, hogy a korábbiakhoz képest sokkal többet van otthon. Az egyetlen, ami erre emlékeztet, hogy ráérő idejében elkezdett angolul tanítani engem.

Az utolsó nagy ómen a házunkban lakó Melocco János eltűnése volt. Az emberek akkoriban sokszor csak úgy eltűntek. Például az otthonuktól távol fogták el őket, mint Melocco Jánost. Megállt mellettük egy kocsi, kiugrott belőle három civil ruhás nyomozó, betuszkolták az áldozatukat és elhajtottak. Vagy éjszaka jöttek, amikor a házban mindenki aludt. (Ha tudott a „csengőfrásztól”.) A perek többségét, azokat, amelyeknek nem volt propagandisztikus hozadéka (például azért, mert az áldozatok ismeretlenek voltak a nyilvánosság előtt), titokban folytatták le. A titkosítás a gyávaság jele, ugyanakkor félelmet is szül. Akár így, akár úgy történt, az áldozatok hozzátartozói hónapok, olykor évek múlva tudták meg, *mi* történt elhurcolt szereteteikkel. Hogy *hogyan* történt, arra a rendszerváltásig kellett várniuk. Hogy pontosan *miért* (éppen velük), talán soha nem fog kiderülni.

Melocco Jánost szeptember 20-án, délután 4-kor a Záhonyból Budapest felé tartó személyvonaton vették őrizetbe. Melocco Miklós így emlékszik:

„Apánk mindig elment és mindig hazajött. (...) Elment – ezek szerint – szeptember 9-én vagy 10-én és közölte, hogy este nem jön, mert bemegy a nyomdába, vagy valahová, nem kötötte az orrunkra. Utólag ugye kiderült, hogy a keleti határ felé igyekezett. Akkor úgy tudtuk, hogy csak reggel érkezik haza. De sem a reggeli nem jött, sem ő. Pár napig fogalmunk nem volt róla, mi történhetett.”⁵

A 17, 15 és 14 éves Melocco testvéreknek talán nem volt fogalmuk, de a házbeli felnőtteknek igen. (Melocco János elvált ember volt, felesége legkisebb fiukkal nem lakott velük.) Apámnak, ha másból nem, Melocco János eltűnéséből már tudnia kellett, hogy az ő sorsa is meg van pecsételve. Miből? 'Ügyüknek' ugyan nem volt köze egymáshoz, de mindketten ugyanannak a megsemmisítendő osztálynak a képviselői voltak. Nagyjából egykorúak: Apám 1906-ban, Pozsonyban született, Melocco 1909-ben, Fiumében. Mindketten középosztálybeli katolikus családból származtak, több nyelvet beszélő, külföldi kapcsolatokkal rendelkező, viszonylag magas beosztású „urak” voltak, akiknek befolyásosnak vélt helyére az új hatalom a saját embereit akarta ültetni. Ezt érteni vélem, de ezért ki kellett végezni egyiküket, másikat pedig életfogytiglan börtönbe zárni?

Melocco János a katolikus napilap, az *Új ember* főszerkesztője volt. Miklós emlékezete szerint egy hónapig nem történt semmi.

„Október vége táján házkutatást tartottak nálunk. Jól később követte egy vagyonekobbzás, amikor elvittek mindenféle dolgot, értelmeteset is, számárságot is. Leírták például, hogy «fehér fém opum pipa». Ebből annyi igaz, hogy kínai ezüst és ópium szívására alkalmas pipa. Értéke: 50 forint. Akkor az 50 forint többet

ért, mint ma, de a pipa is. Egy Iványi Grünwald-kép értékét 200 forintra becsülték... S aztán, '51 tavaszán – megjegyezhető, mert nagypéntek volt – a bátyám bement a Fő utcába, ahol közölték velem, hogy februárban kivégezték.

– Február 22-én, 23 óra 15 perckor. Erről egy 23-án kelt, a honvédelmi miniszter bajtársnak szóló levél is árulkodik.

– Igen, igen, igen... Föllapoztak egy könyvet, vagy elővettek egy lapot, s abból kiolvasták, hogy apámat ekkor és ekkor kivégezték. Utána a bátyámat elküldték. Újabb kérdésnek már nem volt helye. Tizenhét éves volt a bátyám, egy kis srác, jött haza a hírrel, ami akkor már – fél évvel apám eltűnése után – nagyon hihető volt."

A „Fehérváry-kódex” a „Nyugati államok budapesti ki-
rendeltségeinek ügyei” cím alatt szűkszavúan, és meglehetősen pontatlanul a következőket írja:

„A francia Deuxième Bureau első hűtlenségi ügyében kivégezték:

Dr. Melocco János orvost, 1951 február 28-án a Főutcában,

Corlegner⁶ Károly főrevizort, 1951 február 28-án ugyanott."

Mivel mi sem tudtunk semmit Apámról, képzelhetni, mekkora rémületben éltünk attól fogva, hogy szegény Melocco János hazajött a hírrel. Visszatérve Apámhoz, Melocco eltűnése után az őt megfigyelő nyomozók egyre többen vannak, és egyre feltűnőbben, mondhatni teátrálisan végzik a munkájukat. Láthatóan meg akarják félemlíteni, hogy majdan esetleges ellenállását könnyebben tudják megtörni. Először október 13-án veszik őrizetbe. Hagyják eltávozni a lakásból, noha a lépcsőház, a kapualj és az utca tele van velük. Néhány házzal odébb lefékez mellette egy lefüggönyözött autó, beültetik és magukkal viszik. Éjjel tér haza. Másnap már nem megy el hazulról, magába roskadtan ül

a fotelben, amiben délutánonként szokott szundítani, és várja, hogy érte jöjjenek. Már akkor lehetett tudni, hogy számít a letartóztatására. „Ahhoz” öltözött. Kopott cipőt, viseltes nadrágot és zakót húzott.⁷

Maminak meséli el – a tilalom ellenére –, mi történt vele előző éjjel. Bekötötték a szemét, fölvitték a Svábhegyre. Ott egy elhagyatott helyen kiszállították, egy távolabbi fához hurcolták, és azt mondták neki: Na, Jankovics, búcsúzzon el az életétől! Apám félig önkívületben várta a halált. Néhány perc múltán leoldották a szeméről a kötést, és közölték vele, hogy most az egyszer megúsza, de senkinek egy szót se merjen szólni a történekről. Azt is mondták neki, hogy másnap ne hagyja el a lakását. Azzal magára hagyták. Apám egyedül, gyalog botorkált haza a vaksötétben.

Erről a szörnyűségről természetesen nem, csak az őrizetbe vételről olvashatunk első vallomástétele jegyzőkönyvében. Kihallgatása végén nekiszögezik a kérdést:

„Kiket értesített vagy figyelmeztetett arra, hogy önt az AVH őrizetbevette, de ideiglenesen szabadonbocsájtotta?

Állítom, hogy senkit nem értesítettem arról, hogy ideiglenes szabadonbocsájtásom után újabb őrizetbevételekre számítok.

Azt az egyet közöltem feleségemmel és édesanyámmal, hogy figyelés alatt tartanak.”

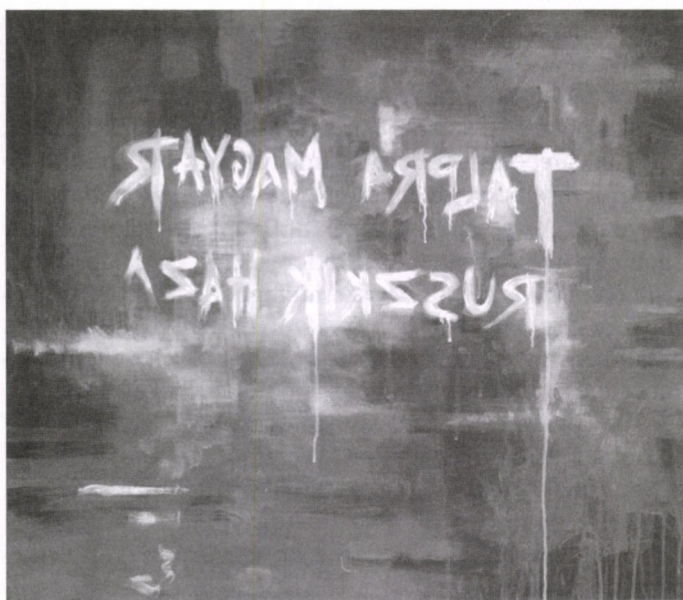
Nem tudom, Apám állapota vagy a várható letartóztatás miatt, vagy csak azért, amiért máskor is előfordult, a konyhában tartózkodtam egyedül, amikor ebéd után dörömböltek az ajtón. Nem a főbejárati ajtón, amelyik a sötét lépcsőházra nyílt, és nem volt szem előtt, hanem a gangra néző konyhaajtón. Ebből is nyilvánvaló, hogy az ő letartóztatását látványosra tervezték. Egy titokzatos eltűnés, egy teátrális letartóztatás: tojja össze magát a házban lévő több mint 30 lakás minden lakója!

Ajtót nyitok. Egy nálam semmivel sem magasabb, púpos emberke vezeti a csapatot. Azt mondja: Szerbusz, kispajtás, itthon van édesapád? Választ sem várva félretol, és elviharzik mellettem az előszoba felé, egy tucat civil ruhás alak a nyomában.

Láthatóan a púpos volt a főnök. Kétsoros, testre szabott, szürke felöltőt viselt, emberei többnyire sötétkék ballonkabátot és kalapot. A púposnak nem volt kalapja. A betegségével együtt járó baseball-labda alakú fejét hullámos, már őszülő haj borította. Nem voltak különösebben taszító vonásai. Belém vésődött az arca, és később, évek múlva is 'volt szerencsém' látni, amint a Vérmezőn vagy valamelyik környező utcában járkált. Arrafelé lakhatott. Évtizedekkel később Hernádi Gyulának meséltem Apám letartóztatásának a történetét. Amikor leírtam neki a púpost, azt mondta: Az bizonyára a Szöllősi volt. Honnan a fenéből tudta? Amikor Apám nyomozati anyaga a kezembe került, a kihallgató tisztek neveinek sorában egy Szöllősi György nevű ávós alezredes osztályvezetőre bukkantam.

Alig tűnnek el a hallajtóban, már jön is vissza a púpos, mögöttük még kettő közülük. Közrefogva hozzák Apit. Én a sámlin ülök a konyhában. Az ajtónyílásban látom őket. Api keze elől, megbilincselve, rajta ballonkabát, alatta kirojtosodott sportzakója. Engem néz – ó, azok a szemek! –, én őt, köztünk néhány méter, de nem futok oda hozzá, ő sem lép felém. Nem is szólunk egymáshoz. Miért nem? Őt fogják, engem is fog valaki? Aztán nem látom többé. Nem a konyhán keresztül, hanem a főbejáraton át viszik el. Felejtethetlen kép.

Ezután visszamegyek, vagy visszavisznek a gyerekszobába. A lakásban folyik a házkutatás. Mami van előttem, ahogy a kétszárnyú, nyitott ajtóban látom. A fotel karfáján ül, arca dermedten mered maga elé, hatalmasra tágult fekete szemekkel. Ezt a gorgószempárt sem fogom soha elfelejteni. Amikor észrevesz, kissé megenyhül. Men-

JUHÁSZ TIBOR: KIRAKAT '56

nék hozzá, de a sok idegen jelenléte nem engedi, hogy kimutassam, mit érzek.

Apám íróasztalánál egy sebhelyes arcú, betört orrú, középkorú detektív ül, feltúrt ingujjakkal, hóna alatt pisztoly. Amikor feléje fordulok, a fiókban turkáló keze zsebre vág valamit. Meglát, elvigyorodik. Mikor elmennek, átnézem a fiókot, mi hiányzik. Elvitték belőle az ezüst 5 pengősöket, róluk említés esik a jegyzőkönyvekben, és eltűnt Apám agancsnyelű bicskája, amit el akartam tőle kunyerálni. Ezt vághatta zsebre – magának. Akkor is úgy láttam, ma is azt gondolom, ő volt a csapatban a profi. Gengszternek is elment volna egy amerikai filmből. Valószínűleg átvették a régi rendőrségtől. A többiek fiatalok. Van köztük néhány sápadt, vékony, fekete hajú fiatalember, akik vala-

hogy nem illettek a csapatba.⁸ Az egyik a könyvespolcnál áll. Megnézi a könyvek címét, a szeme végigfut taláomra felütött oldalukon, végigpörgeti a lapjaikat, aztán a borítótáblájuknál fogva széttárja, megfordítja és megrázza őket, hátha el van bennük rejtve valami iromány. Egy másik a fotelkárpit réseibe nyúl kál könyékig. A gyerekszobában egy nagydarab kese hajú férfi az én holmim között kutakodik. Talál egy karikatúrát, ami cilindres kapitalistát ábrázol à la *Ludas Matyi*, fekete napszemüvegben, a fekete lencséken egy-egy \$ jel. Kövér, karvalyorrú, hiányos fogai közt hatalmas szivart tart. Megdicsér. Úgy elszégyellem magam, hogy többé nem rajzolok politikai karikatúrát.

A nővérem is jelen van. 16 éves nagylány, érettebb a koránál. Amióta levágathatta – végre! – a copfját, kifejezetten nőies. Neki van egyedül jó emléke erről a napról. Az egyik nyomozó megtalálta Apám pecsétgyűrűjét és ezekkel a szavakkal: – Kislány! Ez a gyűrű magát illeti. – odaadta neki.

Amikor a nyomozók „bűnjelet” találnak, Horthy 5 és 10 pengősöket, „reakciós tartamú” könyveket, térképeket, 3 rozsdás világháborús szuronyt, kérdéseket tesznek föl Maminak. Ezek a tárgyak bekerülnek majd a vád bizonyítékai közé. Amikor a házkutatásnak vége volt, és elmennek, nagy jövés-menés támad. Jankovics nagymama és más családtagok jönnek (a kitelepítés előtti csomagolás alkalmával megismétlődik a jelenet).

Nincs előttem, mi van ezután, az ezt követő fél év hogyan telik el. Mintha kiesett volna az emlékezetemből.

Memóriazavarom a családdal és az otthonunkkal kapcsolatos. Bár kiűztek a „paradicsomomból”, Mami a lakás 3 szobáját kiadta albérlőknek, köztük a gyerekszobát is, ezzel kapcsolatban csupán egy képet tudok felidézni arról, amint éppen szüleim franciaágyában ébredek. Méghozzá azon a napon, amelyen Mami a másnapra szóló kitelepítési végzést veszi kézhez. Mintha egyszeri történésekké sű-

rűsödne minden otthoni esemény. Mintha nem hiányozna Apám sem. A tudatom alá szorítottam volna mindazt, ami rá emlékeztetett? Az iskolában és az utcán megtörtént dolgokra jobban emlékszem, csak nem tudom időhöz kötni őket, nem vagyok benne biztos, hogy épp ebben a félévben történtek meg.

Apámról sokáig nincs hír. A többi, „MNB-ügyben” le tartóztatott rokonaival Mami tartja a kapcsolatot, minden barátot, ismeretséget megmozgat, hogy megtudjon valamit. Annyit tudunk, hogy él. Egyesek látják a bíróságon, amikor megbilincselve kísérik a folyosón. Aztán Mami értesítést kap Apám hivatalból kirendelt védőjétől, dr. Bolgár Györgytől. Nocsak! Véletlen egyezés a kiváló balliberális újságíró és pornószerző nevével?

Mami két dolgot említ a vele való találkozásokról. Egy alkalommal véleményt mer nyilvánítani az ügymenetről, mire a védő ráförmed: Majd magát is melléje csukják, ha sokat ugrál!

Az ügyvédtől tudja meg, hogy a vád hűtlenség, devizabűntett és lőfegyver-rejtegetés, az ítélet életfogytiglani kényszermunka, 10 évre eltiltás a közügyektől, mellékbüntetésként vagyonekzobzás. A devizabűntett: a fiókjában talált ezüst Horthy 5 és 10 pengősök. A lőfegyver a valóságban 3 katonai rohamkés volt. Ezeket háztartási célra, többek közt konyhakésnek, tüzelőfa-aprításra használták. Első fokon 1951. január 31-én, a Legfelsőbb Bíróság határozatával megerősítve ugyanazon év május 19-én. Azt is az ügyvéd mondja el neki, hogy az ügyész minden fokon halálbüntetést kért Apámra, s azt is, hogy ő, mármint az ügyvéd útmutatásának köszönheti, hogy életben maradt. Ezek között említ olyasmit is, aminek az általam látott peranyagban nincs nyoma. Ha Mami jól értette, meggyőzte Apámat, mely vádpontokat kell beismernie, és melyeket nem ahhoz, hogy megússza a kötelet.

Az ítélet kihirdetése után 3 héttel végrehajtják a vagyonek kobzást, Mamit, Esztert és engem pedig kitelepítenek. 1953 őszén hagyhatjuk el kényszerlakhelyünket. Apámtól életjelt szintén a Nagy Imre-kormány idején kapunk először. Addig semmit sem tudunk sorsáról. 1954-ben agyvérzés éri a börtönben. Tipikus börtönbetegség, elsősorban az ártatlanokat sújtja. Ettől kezdve anyám és nagyanyám látogathatja.

A peranyagából tudom meg, hogy tényleg ártatlan volt. Börtönigazgatója '56 nyarán kegyelmi kérvényre terjeszti fel. Indokai: az ellene felhozott vádak nem sikerült bizonyítani; illetőleg amit tett, megfelelt a MNB mindenkori eljárási rendjének;⁹ a vallomásait erőszakkal csikarták ki; egészségi állapota nagyon súlyos. (Fél oldalára részlegesen megbénult, a beszédét alig érteni, pszichéje visszafordíthatatlanul sérült.) A kegyelmi kérvényére valaki ceruzával firkantotta rá: elutasítva, mivel különösen veszélyes, büntetése 8 évre leszállítva.

A szabadulása.

November 1-jén a Kozma utcai börtön politikai foglyait Luka László rab és társai szabadítják ki „belülről”.¹⁰ Ezzel egyidejűleg szabadságharcosok „kívülről” nyitják meg előttük a börtön kapuit. A szabadítók között van Darvas Iván, aki a bátyjáért jött. Közismert, hogy ezért a forradalom leverése után őt is lecsukják. Lukát nem, mert nyugatra menekül. Apámat a család rögtön kórházba „dugja”. November 4-e után eljön érte két civil nyomozó, hogy visszavigyék a börtönbe. Anyám nem árulja el, hol tartózkodik. Később már megelégszenek azzal, hogy rendőri felügyelet alá helyezték.

Az életben gyakoriak az olyan találkozások, amelyeknek a szereplői épp a legfontosabbat nem tudják egymásról. Luka László egyszer, már a 70-es években felhívott Genfből, és meghívott Genfbe előadni. Valamiért nem jött össze. Akkor még nem tudtam, hogy ő volt Apám szabadí-

tója, ő sem tudta, hogy én az egyik általa kiszabadított rab fia vagyok.

És most visszatérek a jelenbe.

Ami nem jellemző, valamiért megvettem a *168 óra* 2005. november 10-i számát. Azt hiszem, Kövér László feje a borítón juttatta eszembe, hogy biztos írtak az előző hétvégen tartott szövetségi gyűlésről, és érdekelt, milyennek találták ők az eseményt.

Csak másnap figyeltem föl arra, amiért most szóba hozom a lapot. *A nemzeti bank áldozatai* címmel Sándor Zsuzsanna számol be arról – a maga szemszögéből láttatva perse a dolgot –, hogy

„A Magyar Nemzeti Bank közleményt adott ki: bocsanatot kér a kommunizmus áldozatául esett alkalmazottaitól. Azon kollégák – vagy leszármazottaik – jelentkezését várják, akik 1945 és 1960 között politikai üldöztetést szenvedtek: »Az MNB tisztában van azzal, hogy a múlt nem maradhat lezáratlan.« Vanak, akik szerint ezzel az akcióval Járai Zsigmond egyértelművé tette: az MNB nem független intézmény.”

Elöntött a boldogság. Alig néhány hete, hogy hozzáfogtam emlékirataim megírásához, amire felkértek, és azért vállalkoztam, hogy nagyapám után apámnak is némi elégtételt szolgáltatassak lehetőségem szerint, és ekkor onnét érkezik elégtétel, ahonnét a legkevésbé vártam. És ezt nekem a 168 órából kell megtudnom! Megpróbáltam nyugodtan végigolvasni a cikket. Aljas kis írás, nem volt könnyű. Utána rögvest kikerestettem a MNB interneten olvasható közleményét. Ez már másképp hangzott, azonnal könnybe is lábadt a szemem.

Nem vagyok babonás, de szemet szúrt két véletlen egybeesés. A bank a közleményt október 20-án tette közzé, egy nappal 64. születésnapom előtt. Apám a halála utáni napokban töltötte volna be 64. évét, és 2006-ban, a forrada-

lom 50. évfordulóján, amikor ez az írás reményeim szerint megjelenik, lenne éppen 100 éves.

Visszatérve a revolverűjság cikkére, első helyen Petschnig Mária Zita ítéli el elfogadhatatlannak tartva a bank akcióját, később Fekete János hallatja negatív véleményét. A lap megszólaltat a MNB „akciója” mellett érvelő szakembereket, a bank szövivőjén kívül Bod Péter Ákost és Botos Katalint, illetőleg látszólag semleges nyilatkozó bankárokat, Kajdi Józsefet, a MNB FB tagját, Erdei Tamást és Surányi Györgyöt. Idézett szövegük mondatról mondatra keveredik a lap álláspontjával, amiből világosan kitetszik, hogy valakik félnek, illetve valakiket féltenek: Jaj, csak ki ne derüljön az igazság!

Mivel minden mondatához bekezdésnyi magyarázatot fűzhetnék, nem látom értelmét, hogy a teljes szöveget elemezzem, csak néhány részletére hívnám föl a figyelmet. Így Petschnig:

„Az MNB súlyos identitászavarát jelzi, hogy politikai szerepet is akar vállalni. Az ötvenhatosok rehabilitálása állami feladat. Ez már sokszor megtörtént. A Fidesz arra törekszik, hogy pártos céljaira használja '56-ot. Elvitatják a baloldali emberek jogát a méltó ünnepségre. A bank kezdeményezése a Fidesz új csapásirányát mutatja.”

Később odáig megy, hogy kijelenti:

„Az 1989. novemberi négyigenes népszavazás egyik döntése szerint nem szabad a politikát beengedni a munkahelyekre. A jegybank a népakarattal fordult szembe.”

Hogy nem szakad rá az ég! Az igazágtalanul meghurcolt egykori munkatárstól bocsánatot kérni politika? Milyen népakarat tilthatja ezt? Ha volna ilyen, az csak a lincselő tömegé lehet! Szerencsére ez csak Petschnig vacogó képzeletében létezik, a valóságban nem.

Miért csúsztatja össze Petschnig az 1945–60 közötti időszakot a forradalmi napokra? Mi köze ehhez a Fidesznek? Kit félt a közgazdász asszony? Vagy neki van oka félni? Mit tud azokról az évekről ő, a gazdász, amiről a köz nem?

Az én válaszaim:

Apámat 1950-ben tartóztatták le, és a forradalom napjaiban szabadult. Jóllehet ártatlan áldozat volt, aki sohasem politizált, mégsem rehabilitálta eddig az állam egyetlen kormány alatt sem. Melocco Miklós kérte apja rehabilitálását, meg is kapta, csak éppen abban, ahogy lefolyt az eljárás, nem volt semmi köszönet. A Bank bocsánatkérése nem politikai rehabilitáció, csak nemes gesztus és jóleső elégtétel azoknak, köztük nekem és a nővéremnek – és ha odaátról figyelnek bennünket, akkor a megboldogult szenvedőknek is. E lépéssel elismeri továbbá, hogy azok a nemzeti bankosok, akik politikai üldöztetést szenvedtek a jelzett időben – és nemcsak '56 után! –, nemzeti bankos állásuk miatt, és nem attól függetlenül kerültek szörnyű helyzetbe. Ezt sajnálja tőlünk, tőlem P. M. Z.? Ha a Fidesznek ehhez bármi köze lenne, akkor én, a Fidesz Kulturális Tagozata Elnökségének a tagja talán nem a *168 órából* tudom meg, mit tervez jövőre a MNB.

És mit mond Fekete János, az agg pénzügyi guru, aki a Kádár-korszak MNB-s vezetőjeként eladósította az országot, s aki történetesen abban az évben került a bankba, amikor apámat onnét kirúgták, majd letartóztatták? Azt mondja:

„Inkorrekt a bank mostani kezdeményezése. Az ötvenes években, majd '56 után néhány esetben előfordulhatott, hogy politikai okok miatt távolítottak el valakit. Tömeges megtorlás nem volt.”

Mikor nem lett volna inkorrekt a bank? Ha csak tömeges megtorlás esetén kezdeményezi a bocsánatkérést? Néhány – néhány tucat, néhány száz? – tönkretett embertől

bocsánatot kérni inkorrekttség? Hány ember nevezhető tömegnek? Ki (volt valójában) ez az ember? Netán lelkiismeret-furdalása lenne a történetekért?

Eszembe jut erről, amit az utóbb lelepleződött, rokonait is besúgó Bácskai Tamás válaszolt feleségem kérdésére, hogy miért történt az apámmal az, ami történt. (A feleségem a Magyar Külkereskedelmi Bank alkalmazottjaként beszélt Bácskaival, aki mint gazdaságtörténész akkor írta az MKB történetét.) Bácskai konkrét magyarázatot nem adott, cinikusan csupán csak annyit mondott: Kellott a hely a mieinknek.

Mit mond Kajdi József?

„Az erkölcsi jóvátétellel egyetértek, az anyagit kissé agyalyosnak tartanám, mivel azt állami pénzből, a bank működési költségéből fizetnék.”

Ó igen! Én is azt tartanám helyesnek, ha azok fizetnék a jóvátételt, akik haszonélvezői voltak annak a kornak, és akik ebből adódóan a haszon élvezői ma is, ha nem személyükben, akkor vérszerinti és szellemi örökösük révén. De, mint tudjuk, a jóvátételt sohasem ők, hanem mindig az államok fizetik meg. Ha megfizetik.

Azt ez a revolverújság, amit Ákos mester, a főszerkesztője eufemisztikusan véleményújságnak nevez, sohasem fogja firtatni, hogy az állami pénzek évtizedeken át mely magánzsebekbe vándoroltak és vándorolnak ma is. És hogy ezen pénzek előbb más magánzsebek kifosztása révén kerültek az államkasszába. Hát persze hogy az lenne a helyes, ha az előbb magán-, utóbb állami vagyonok fosztogatói ily módon adóznának legalább. Vajon ki foglalta el Apám bankbeli helyét? Kiket költöztettek kitelepítésünk után hajdani lakásunkba? Kiknek a lakását díszítik ma a tőlünk elkobzott képek?

De vissza a véleményújsághoz. A következő számot azért vettem meg, mert a borítóján Járai szerepelt. Alatta

ez állt: „Az üldözött”. Számítottam erre a fordulatra, mármint hogy le akarják járatni Járait, hiszen a technikájuk kiszámítható.

Arra is, hogy ezúttal más valójában ugyanolyan Buják Attila mire fogja kihegyezni a témát. A „kommunizmus alatt áldozatul esett bankárookra”. Háromszor írja le ugyanis különböző formában, és persze, ismét belekeverve az ügybe a Fideszt, hogy a bank „bankároktól” kér bocsánatot.

A magyar nyelvben a bankár és a banktisztviselő, a banki alkalmazott egészen mást jelent. A bankár a bank tulajdonosa, illetéknéppen bankár csak magánbankos lehet. Még ha elfogadnánk is, hogy magas állású banktisztviselő, például az elnök, elnök-vezérigazgató, vezérigazgató a rangjánál fogva maga is bankár, ez az MNB mai és a kommunista idők előtti vezetőire nem áll meg, mivel kinevezésük kötött időre szól, és korántsem biztos, hogy előtte vagy utána is bankban tevékenykednek, míg a bankárság nem állás, hanem foglalkozás, hivatás, vagyis életre szóló kategóriát jelez.

Horváth Magda néni, apám idős titkárnője, aki 3 évet kapott, vagy Meznerics Iván, a bank jogtanácsosa, akit szintén leültettek néhány évre, bankárok lettek volna? Apám és elüldözött, kirúgott, bebörtönzött társai nem bankárok voltak, hanem köztisztviselők és közalkalmazottak. Apám a lefokozása előtt sem tartozott a bank csúcsvezetői közé. A bankárrol alkotott közkeletű kép sem illik rá. Ingatlanvagyonra nem volt, még autója sem. Busszal járt mindennap a hivatalba, nem jött érte reggelente állami autó sofőrrel, a háború után a telefont sem szerelték vissza a lakásunkban.

A csúsztatás szándékossága félreérthetetlen. A bankárokat ui. a szocialista agymosásnak köszönhetően utálni kell. (Kivéve, ha a „mi bankárunk” az illető, Surányi György vagy éppen Kunos Péter.) Még némi aljas kis kódolt zsidózás is van benne, hogy az általuk előszeretettel alkalmazott tollfordulatot alkalmazzam. A hajdani magyarországi pénz-

arisztokráciáról köztudott ugyanis, és a bolsevik propaganda sem hallgatta el, hogy jelentős részük zsidó származású volt. Érdemes fellapozni a rákosista Ludas Matyi egykori példányait, milyenek ábrázolják a „tőkéseket”. És miután a mai ballib sajtó szerint a magyar nép, s azon belül nyilván az ő olvasótáboruk is antiszemita, úgy gondolhatják, hogy a bankár megjelöléssel Járait és a MNB lépését ellenszenvesé lehet tenni.

A Magyar Nemzeti Bank megemlékezésének időpontja október 20-a, helyszíne a Zeneakadémia nagyterme. Az eseménnyel a Bank egyúttal az '56-os forradalom és szabadságharc előtt is tisztelegni kíván.

Én nem vettem részt forradalmi harcokban. Másodikos gimnazista voltam, és '56 őszén iskolakezdéstől a téli szünetig iskolámban, Pannonhalmán tartózkodtam. Azért van eseménynaptáram. Íme:

1956. október vége. Felbolydul az iskola. Söveges Dávid igazgató azzal próbál lecsendesíteni bennünket, hogy kijelenti: mi közünk ahhoz, hogy Budapesten két kommunista banda öli egymást. A következő napokban változik a véleménye. Részt veszünk a falu forradalmi ünnepén. Ledöntjük a szovjet emlékművet.

1956. november 4. után. Iskolánknál meg-megállnak a nyugatra menekülők. Közöttük három Corvin-közi harcos egy félig szétlőtt Pobjedán. Egy-két kamaszkorú forradalmárt befogad a gimnázium. A kollégiumban lakhatnak, és itt folytathatják tanulmányaikat. A felsős diákok közül sokan nekivágnak a határnak. Köztük a MNB egyik jelenlegi alelnöke.

1956. december. Nővérem és 3 unokatestvérem disszidál az anyjkkal. Apám telefonon kér, hogy ne menjek utánuk.

1956. december 14. A fűtés és áramszolgáltatás akadozása miatt hazaküldenek. Szüleimet és engem itthon maradt nagybátyám fogad be.

1956 telének napjaiban. Letépkedem az Alagút falára ragasztott, géppel írt kormánypárti feliratokat.

Az alábbi jelenet szemtanúja vagyok: a Mészáros utca és az Ág utca sarkán lévő kocsmából kitámolyog egy részeg, kezében üres söröskorsóval. Átbotorkál az utca túloldalára, és a Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium kertjének kőfalára mázolt feliratot – ÉLJEN A KÁDÁR KORMÁNY! – sírva próbálja a korsó fenekével levakarni. Két járőröző rendőr körülveszi, és gumibottal eszméletlenül veri (az ágyékát is ütlegetik), majd elvonszolja.

1957. március. A MUK miatt ideges kormány orosz katonákat és magyar karhatalmistákat küld Pannonhalma 'ellen'. Az épületre ágyú és géppuska szegeződik. Általános házkutatás és testi motozás. Söveges Dávid igazgatót a matracában talált '56-os versek miatt letartóztatják. (3 évet kap.) Orosz kiskatona tényleg azt hiszi, hogy Szuezen van. Egy karhatalmista sorozatot ereszt iskolatársunk falá-bába, mert az a felszólítás ellenére nem volt hajlandó kijönni a szekrényből. Az egyik nyomozó a fiókomban talált műanyag Kossuth-címer szegélyéről letöri a gyászszalagot.

1957. április. Egy osztálytársam két rendőrrre félhangosan azt mondja séta közben: „Kádár-huszárok”. Meghallják. Mindkét rendőr haptákban állt a szovjet emlékmű ledöntésekor. Beviszik a győrszentmártoni őrre, és gumibottal dagdtra verik mindkét kezét.

A Jankovicsok rendre abban a hónapban, 10 napon belül haltak meg, amelyben születtek. Marcell nagyapám novemberben, Apám, aki szintén Marcell volt, júniusban, Judit nagynéném februárban. Október az én hónapom. Az első figyelmeztetést már megkaptam. Tavaly október 31-én elütött egy autó.

JANKOVICS MARCELL

Jegyzetek

- 1 A középkori magyar naptár nem január 1-jével, hanem Jézus születésének ünnepével, december 25-ével kezdte az évet. A hónapok számlálását is ettől a naptól kezdte: december, vagyis Karácsony hava is ezzel a nappal kezdődött, ami több-kevesebb pontossággal egybeesett a csillagászati hónapok közül a Bak havának kezdetével. Ez így ment végig az esztendőn. Ennek megfelelően az októbert, vagyis Mindszent illetve Skorpió havát október 24-étől számolták.
- 2 Fehérváry István 1978-ban írott összeállításában (*Börtönvilág Magyarországon 1945–1956*. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kiadása, 1990) harmincegynéhány politikai pert sorol fel 1945 és az Apám letartóztatása közötti időből. (A nyilasok, háborús bűnösök és kommunisták elleni perek nem szerepelnek a könyvében.)
- 3 Erdei Ferenc, Darvas József a Parasztpártból a nehézipari és a belkereskedelmi tárcát kapják, Bognár József és Ortutay Gyula a Kisgazdapárt színeiben külkereskedelmi illetve vallás- és közoktatásügyi miniszter lesz.
- 4 Baranyai Lipót, a MNB elnöke 1938–43 között, Kárász Artúr, a MNB főfelügyelő-igazgatója 1946–48-ban és Quandt Richárd, a Bank vezérigazgatója az országból való távozásukat követően nemzetközi karriert futottak be a bankszakmában. Baranyai Lipót a Bank of Englandnál '48-tól, a Világbanknál '51–59 között, majd a Deutsche Banknál 1970-ben bekövetkezett haláláig. Kárász Artúr szintén nagy karriert csinált Nyugaton mint pénzügyi szakember. Nyugdíjba vonulás után Párizsban halt meg a 90-es években. Quandt Richárd 1944-ben az Aranyvonat kísérőjeként hagyta el az országot. (Az Aranyvonat menekítette a front elől a MNB aranykészletét, értékpapírjait a bank trezorjaiban őrzött nemzeti kincsekkel Németországba, ahol felelős kísérői az amerikaiak gondjaira bízta a szállítmányt.) Az ausztriai amerikai katonai kormányzat Quandt Richárdot bízta meg a bizalmi vagyongondnoki teendők ellátásával. További sorsa ismeretlen előttem. Azt tudom, hogy fia, Richard Quandt néven szintén sikeres bankszakember lett a világban. (Botos János: *A Magyar Nemzeti Bank története I–II*. Presscon Kiadó, Budapest, 1999.) Apám, ha hallgat rájuk, hasonló karriert futhatott volna be. Gróf Bethlen Géza Apám bankbeli szobatársa és barátja volt, hozzá a török terület tartozott. Ő két ízben is elhagyta az országot. Először az Aranyvonattal, másodszer '48-ban Argentínába ment, s ott munkásként kezdett új életet. '56-ban a felesége és két fia utánament.
- 5 A rá vonatkozó adatok forrásai: *a Dunánál* c. folyóirat (2005. 1. sz.), Fehérváry fentebb hivatkozott könyve (97. o.).

- 6 Helyesen Conlegner. Fehérváry sokszor, sok adatában pontatlan. Honnan vette pl., hogy Melocco orvos volt? Mentségére szóljon, hogy 1978-ban, amikor könyvét külföldön megjelentette, jószerivel csak a kiszabadult és '56-ban nyugatra távozott rabtársak emlékezetére támaszkodhatott.
- 7 A fogdaleltárban, amit a tőle elvett tárgyakról 14-én du. 2-kor vettek fel, a következők szerepelnek: „karóra (gy. Eterna), jeggyűrű arany-
nak látszó, cigarettatartó, nyakkendő, fésű, irattárca iratokkal, kabát-
öv, térdszorító, nadrágszjij, zsebkendő, cipő talpbeté, zokni, bőrkesz-
tyű, 9 frt. 30 fillér.” A térdszorító gumiharisnya lehetett, ami nélkül
nehezen tudott járni a beteg térde miatt.
- 8 Utólag, a '60-as évek elején ötlött az eszembe, hogy azok közül valók
voltak, akiket a Rabbiképzőből toborzott az ÁVH. Kezembe került egy
Izraelben megjelent magyar nyelvű könyv. *Anat királynő virágai* volt
a címe, tárgya a magyar antiszemitizmus volt. Magyar származású zsi-
dó szerzője vagy szerkesztője – a neve nem jut az eszembe – az előszá-
vában leír egy jelenetet, aminek ő volt a szenvedő alanya. Az '50-es
évek elején letartóztatták, bevitték az Andrássy út 60.-ba. Miután ala-
posan helybehagyják, és vérbe fagyva kihallgatásra hurcolják a fo-
lyosón, szembe jön vele egy snájdig ávós tiszt, tetőcserépnyi váll-
lapokkal. Felismeri hajdani rabbinövendék társát, Klein Lexit, aki
utóbb Karsai Elek néven történészként lesz ismert. Akkor már tud-
tam, hogy Komlós János, újságíró, megmondó ember, kabaréigazgató,
korábban ávós volt, azt megelőzően szintén rabbinövendék, azt azon-
ban még nem, hogy egyike volt az Apámat kihallgató tiszteknek.
- 9 Ha Magyarország és valamely állam cégei között valamilyen üzleti
megállapodás jött létre, erről a MNB Államközi Osztálya tájékoztatni
volt köteles az érintett országok diplomáciai kirendeltségeit. A háború
után mindenféle nemzetközi megállapodásról a szövetséges hatalmak
Magyarországon működő Ellenőrző Bizottságait is tájékoztatni kellett.
Ez Apám feladata volt. '47 után, a hidegháború kezdetétől tartani lehe-
tett attól, hogy ez a procedúra támadási ürüggyé válhat, ezért főnökei-
vel egyetértésben már csak a szovjeteknek juttatta el a kérdéses doku-
mentumokat. Ez sem mentette meg.
- 10 L. *Rendhagyó életút. Luka Lászlóval beszélget Sneé Péter*. Basel – Budapest,
2005, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem – Magyar Napló.